

är också öppen utöver dess gränser: han vill öppna nattvardsbordet för kristna från andra trossamfund, för han ser att kyrkan inte kan besluta om vem som får komma till Herrens bord.

De ovan behandlade teman utgör endast en liten del av innehållet i *Mer än ord*. Boken är mycket ambitiös i att den försöker tackla nästan alla aktuella kyrkliga frågor: det religiösa språkets karaktär, kristendomens förhållande till andra religioner, splittringar inom kyrkan, homosexualitet och äktenskap, teodicéproblemet, trons väsen med mera. Dessa teman vävs visserligen samman på ett meningsfullt sätt, men inget av dem behandlas utförligt nog. Eftersom *Mer än ord* är ett herdebrev, inte en akademisk redogörelse, torde biskopsauktoritetens dock bära också där den teologiska argumentationen är tunn.

IDA HEIKKILÄ
TEOL. MAG., HELSINGFORS

TEEMU TAIRA Vääriin uskottu? Ateismin uusi näkyvyys. Turku: Eetos 2014. 357 s.

Kaikissa yhteiskunnissa kautta historian on ollut yksilöitä, jotka eivät ole uskoneet Jumalan tai jumalien olemassaoloon. Kuten Taira toteaa kirjansa johdannossa, jo ennen ateismin käsitteen vakiintumista kulttuureissa on esiintynyt epäuskoa, uskonnottomuutta ja vääräoppisuutta. Itse olen ajatellut, että kuten vaikkapa rakkaudenosoituksissa, myös uskonnonharjoittamisessa on yksilöllisiä eroja. Eivät kaikki yhteisön jäsenet suhtaudu yhtä vakavasti tai varauksetta periytyneisiin palvelusmenoihin. Taira myös mainitsee, että omasta uskonnosta kieltäytymisen on mahdollista vasta kun sille

on vaihtoehto tai vaihtoehtoja. Samalla Taira huomauttaa ateismin olevan länsimaisen kulttuurin tuote. Jo näissä alustavissa kommentoissa piilevät aiheen monivivahteisuus ja sen käsittelyyn liittyvät ongelmat.

Vääriin uskottu? käsittelee varsinkin niin sanottua uusateismia sen englanninkielisenä ilmentymänä. Lisäksi kartoitetaan tilannetta nykypäivän Suomessa. Ateismikäsitteen tarkastelun jälkeen Taira esittelee neljä nykypäivän ateismin näkyvää edustajaa eli Richard Dawkinsin, Sam Harrisin, Christopher Hitchensin ja Daniel Dennettin. Edesmennyttä Hitchensiä lukuun ottamatta kaikki perustavat ateisminsa ensisijaisesti luonnontieteelliselle maailmankatsomukselle. Brittiläinen entinen sosialisti Hitchens sisällytti kaunokirjallisuuden oman maailmankatsomuksensa perustuksiin. Tieteen ja järjen lisäksi hän painotti uskonnoista vapautta moraalista katsomusta.

Nähdäkseni Taira tekee näille uskonnon vastustajille oikeutta, vaikka esitteleekin heidät lyhyesti. Samalla hän arvostelee heidän kirjoitustensa ongelmallisuuksia. Tairan suurin moite on, että kukaan näistä uusateismin johtohahmoista ei ole tutustunut uskontotieteeseen. Kaikki kirjoittavat uskonnosta ja uskonnoista omien käsitystensä pohjalta viittaamatta uskontotieteelliseen keskusteluun. Jos ei tunne uskontojen olemusta ja uskomusten sijaa elämässä, kuinka voi väittää, että luonnontieteet osoittavat uskontojen olevan väärä?

Teemu Taira tarkastelee mahdollisia syitä ateismin uuteen näkyvyyteen. Hän soveltaa käsitettä ”kommunikatiivinen suhde” uskonnon ja ateismin asemaan nykypäivänä. Hän tarkastelee väitettä, jonka mukaan ateismi olisi luonnollinen tai alkuperäinen asenne, ja päinvastaista väitettä, jonka mukaan ateismi olisi reflektoinnin tulos ja harjoittelemalla omaksuttu ajattelutapa. Tairan mielestä argumentointi ateismin alkeismuodon luonnol-

lisuudesta ei ole riittävä, joten hän ehdottaa näkökulmaa, jossa ateismi on niin sanotussa kommunikatiivisessa suhteessa teismiin ja uskontoon. Sen mukaan ateismia voi esiintyä ainoastaan yhteiskunnassa, jossa uskonnolla on kannattajansa, ja sitä vastaan nousee vastakkaisen näkökannan edustaja. Näkökantojen mahdollinen luonnollisuus tai alkuperäisyys ei siten ole ratkaiseva, vaan ateismin voidaan sanoa elävän vastakkainasettelustaan uskontoon. Tämä on Tairan mielestä myös osaselitys sille, että ateismi on saanut uudenlaista näkyvyyttä samalla kun kiinnostus uskontoa kohtaan on kasvanut yhteiskunnassa. Samalla Taira tähdentää, että vastakkainasettelu ei ole yksilotteinen. Joissakin yhteyksissä ateistit voivat argumentoida osittain samansuuntaisesti kuin esimerkiksi liberaalit uskovat fundamentalismia vastustaessaan.

Kirjansa pääotsikon alla Taira keskustelee myös uusateistien päivihollisten näkökannoista. Nämä näkökannat kulkevat tavallisesti nimellä kreationismi ja älykäs suunnittelu. Katsomuksille on ominaista, että niitä tarjotaan luonnontieteiden valtaväylän osittaisiksi kilpailijoiksi. Myös muutama esimerkki suomalaisesta samansuuntaisesta tiedekriittisestä annetaan. Tärkeä huomio on myös se, että älykkään suunnittelun vaihtoehtoisesta näkemyksestä puhuvat tiettyjen uskonnollisten suuntausten edustajien lisäksi tieteenfilosofiselta pohjalta sellainenkin tutkija kuin Steven Fuller. Fullerin Taira kuvaa sekulaarihumanistiksi ja ”sosiaalisen epistemologian” tutkimus-suunnan muotoilijaksi. Fuller pitää mahdollisena, että tiede voi hyötyä myös uskonnollisista lähtökohdista. Ratkaisevaa on teorioiden kestävyys tieteellisiä vastaväitteitä vastaan.

Ihmisten elämäntieteellisen kategorisoinnin hankaluudesta esimerkiksi nousee *Helsingin Sanomien* vuonna 2009 julkaisema uskontotieteilijä Matti Kampin kirjoitus uskonnosta ja ateismita (”Ateismin suosio kasvaa Yhdys-

valloissa”, 22.6.2009), jossa hän esitti, että Yhdysvalloissa on 60 miljoonaa ateistia eli noin 15 % väestöstä. Taira tarkentaa, että vuonna 2008 Jumalaan ei uskonut 2,3 prosenttia. Agnostikkoja, joiden mielestä Jumalan olemassaolosta ei voida tietää, oli 4,3 prosenttia. Näiden kahden ryhmän summa on noin 15 miljoonaa. Itsensä ateisteiksi identifioivia oli samana vuonna Yhdysvalloissa 1,6 miljoonaa eli 0,7 prosenttia väkiluvusta. Se ei tule lähellekään *Helsingin Sanomien* mainitsemaa lukua.

Utisankka osoittaa mielestäni, kuinka vaikeaa on käsitellä ja kategorisoida ihmisten elämäntutkimuksellisia taipuvaisuuksia. Tämä pätee uskonnollisuuteen, mutta myös uskonnollisuudesta etäännyttämiseen. Kuka on ateisti? Tietoisesti itsestään ateisti-sanaa käyttävä henkilö? Henkilö, joka ei uskalla uskoa? Epäilevä? Välinpitämätön? Tairan kirja ei mielestäni anna suoraa vastausta tähän kysymykseen, ja hyvä niinkin, koska ihmisten syvimät tunteet, taipumukset ja ajatukset tuskin ovat muuttumattomia ja loppuun asti jäsenneiltyjä. Siksi Tairan esimerkit niin sanotun uusateismin esi-isistä, ja tuoreimman suomalaisen uskontokriittisen keskustelun esittelemisen ovatkin tärkeitä. Niistä käy selväksi, miten itse ateismin käsitettä on käytetty monivaihteisesti, poleemisesti ja pejoratiivisesti.

Ateistiksi itseään kutsuva ihminen omaa ehkä useimmista maailman asukkaista poiketen kyvyn itsetutkisteluun ja kyvyn itsensä ilmaisemiseen. Emme voi edes Suomessa edellyttää nuorten ja aikuisten voivan eriyttää kaikkia uskontoon liittyviä piirteitä itsessään. Siksi kirjan viimeinen osa, joka käsittää tilastoja, tulkintoja ja uusateismikeskustelua, antaa paljon pohdinnan aihetta. Kuten aina kyselytutkimuksissa, vastaukset heijastavat myös kysymysten muotoa, ja pitkäikäistutkimuksissa kysymystenasettelu vaihtelee usein siinä määrin, ettei voida tietää, onko tutkittavan populaation asenteis-

sa tapahtunut todellista muutosta. Ottaen vielä ateismin eri ilmene-mismuodot laskuun, voidaan Tairan kanssa todeta, että ateismin tulevaisuus voi vaihdella eri osa-alueilla (uskomukset, osallistuminen ja yhteisöihin kuuluminen, yhteiskunnallinen vaikuttaminen ja identiteetti).

Kysymys ateismin tulevaisuudesta ei ole ainoastaan kysymys sen kasvusta tai heikkenemisestä, vaan siitä, millaisia muotoja ateismi tulee saamaan ja millaisia vaikutuksia niillä on tulevaisuudessa. Kaikkiaan uskontotieteen dosentti Teemu Tairan uusi kirja on hyvin työstetty puheenvuoro ateismia koskevassa keskustelussa.

BERTEL WAHLSTRÖM
FIL. MAIST., TEOL. MAIST., TURKU